

Program 44

Propozycja reform ustrojowych PRL

(sierpień 1976 roku)¹

Spis treści

[Ustrój PRL jest archaiczny, co jest źródłem cyklicznych kryzysów politycznych].....	2
I. Warunki ogólnonarodowej dyskusji.....	3
1. [Władze PRL powinny stworzyć warunki do ogólnonarodowej dyskusji, gdyż jest ona nieunikniona]	3
2. [Amnestia dla więźniów politycznych].....	3
3. [Abolicja dla osób aresztowanych z przyczyn politycznych].....	3
4. [Zaniechanie innych represji i szykan za prowadzenie działalności politycznej].....	3
5. [Umożliwienie zorganizowania społecznej pomocy dla osób prześladowanych za działalność polityczną].....	3
6. [Zaprzestanie inwigilacji niepokornych].....	4
7. [Rezygnacja z agresywnej propagandy].....	4
8. [Uchylenie aktów prawnych sprzecznych z Konstytucją].....	4
9. [Zaniechanie dyskryminacji].....	4
II. System organizacji władzy.....	4
10. [Wprowadzenie czwórpodziału władzy].....	4
11. [Wprowadzenie bezpośrednich wyborów kolegalnej głowy państwa].....	4
12. [Sejm PRL].....	5
13. [Rada Ministrów].....	5
14. [Naczelna Rada Gospodarcza].....	5
15. [Władza sądownicza].....	5
16. [Samorząd].....	5
III. System organizacji prawnej. Życie społeczno-polityczne.....	5
17. [Potrzeba nowego systemu organizacji prawnej życia społeczno-politycznego narodu]....	5
18. [Absolutny prymat praw człowieka oraz niezbywalnych praw narodu].....	5
19. [Podstawowe prawa obywatelskie].....	6
20. [Niedopuszczalność rezygnacji z praw obywatelskich].....	6
21. [Formy wyrażania woli narodu].....	6
22. [Zasady wyboru przedstawicieli].....	6
23. [Konsultacje społeczne].....	7
24. [Rola Frontu Jedności Narodu].....	7
25. [Zasady prawa dotyczącego zrzeszania się].....	7
26. [Zasady prawa dotyczącego środków społecznego przekazu]	7
27. [Zasady dotyczące prawa sądowego w zakresie nietykalności osobistej obywateli].....	8
28. [Uprzywilejowanie organów władzy publicznej].....	8
29. [Przekazywanie władzy przez ekipy kierownicze].....	8
30. [Zasada alternatywnych projektów].....	8
31. [Zasada pluralizmu politycznego i jej granice].....	8

¹ Źródło: Zygmunt Hammerling, Marek Nadolski, *Opozycja demokratyczna w Polsce 1976-1980. Wybór dokumentów*. Warszawa 1994, s. 66-80.

Program 44. Propozycja reform ustrojowych PRL

IV. Gospodarcze reformy ustrojowe.....	9
32. [Zarządzanie gospodarką narodową].....	9
33. [Gospodarka rolno-spożywcza].....	9
34. [System cen i płac].....	9
35. [Przepisy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych].....	10
36. [Związki zawodowe].....	10
V. Społeczne reformy ustrojowe.....	10
37. [Rodzina].....	10
38. [Służba zdrowia].....	10
39. [System oświatowy].....	11
40. [Działalność naukowa].....	11
41. [Poczucie odrębności i dumy narodowej].....	11
42. [Polonia].....	11
43. [Kościół katolicki].....	11
44. [Niezbędne cięcia budżetowe].....	12
VI. Wprowadzenie w życie reform ustrojowych.....	12

[Ustrój PRL jest archaiczny, co jest źródłem cyklicznych kryzysów politycznych]

Wydarzenia ostatniego okresu raz jeszcze dowiodły, że przyszły rozwój niepodległej Rzeczypospolitej, tego największego dobra wszystkich Polaków, a także najszerzej rozumiany aktualny interes społeczeństwa wymagają, aby już dziś dokonać reformy ustrojowej PRL. Jest to możliwe i konieczne.

Punktem wyjścia niniejszych propozycji jest realistyczna ocena obecnej rzeczywistości i zasad socjalizmu, wyrażających się w trzech elementach:

A. Społeczna własność podstawowych środków produkcji z wyłączeniem indywidualnej własności chłopskiej, stanowiącej podstawę naszego rolnictwa.

B. Społeczne zarządzanie gospodarką narodową.

C. Społeczna geneza, metoda powoływania i działania władz państwowych, administracyjnych i gospodarczych.

W miarę upływu lat między tymi zasadami oraz potrzebami rozwoju i wymogami życia a sztywnym, ukształtowanym ćwierć wieku temu ustrojem państwa potęgowała się coraz większa dysproporcja prowadząca do sytuacji, w których konstytucyjne władze PRL i gospodarka narodowa przestawały należycie funkcjonować, z kryzysów zaś można było wydobywać się tylko improwizowanymi, często szkodliwymi społecznie środkami.

Wskutek przeżytych już i nie mających obecnie uzasadnienia założeń doktrynalnych nie zdołano wytworzyć systemu wychodzenia z permanentnie następujących kryzysów, ani metody przekazywania władzy inaczej niż w drodze swoistego zamachu stanu. Pewna ewolucja ustrojowa zmierzała wyłącznie do umacniania systemu pozwalającego na niczym nie skrepowaną swobodę podejmowania woluntarystycznych decyzji przez władze i czynienia zwykłych głupstw. Niewielkie ustępstwa władzy pod silną presją społeczną nie zapewniły nigdy rzeczywistej współpracy między władzą a społeczeństwem.

Dziś nie tylko powszechne przekonanie społeczeństwa (choć nie przez wszystkich uświadomione w pełni), lecz także wymogi momentu historycznego oraz nieubłagane, obiektywne prawa życia społecznego i gospodarczego domagają się pilnego i konsekwentnego przeprowadzenia reform ustrojowych. Ci, którzy nie chcą dostrzec tej konieczności, żyją w świecie własnych iluzji,

lub powodują się jednostkowym, osobistym interesem.

Powszechnie odczuwana potrzeba sformułowania programu reform nie została chyba dotychczas zaspokojona - mimo pewnych prób, nie zawsze całościowych, wystarczająco odważnych czy realistycznych. Doceniając w pełni palącą potrzebę stworzenia programu na dziś, podejmujemy ją opierając się na naszych uprawnieniach i obowiązkach, określonych w Konstytucji PRL (szczególnie art. 1 i 86), a zwłaszcza niezbywalnych Prawach Człowieka i Obywatela. Propozycja niniejsza opracowana została przez przedstawicieli różnorodnych poglądów i kierunków, często odmiennych światopoglądem, ideologią i metodami działania oraz zmierzających do celów nie zawsze identycznych, lecz połączonych wspólną wolą stworzenia podstaw dla przyszłego rozkwitu Rzeczypospolitej.

Niniejszą propozycję programu adresujemy do ogółu społeczeństwa. Pragniemy, aby stała się ona podstawą wszechstronnej, powszechnej, coraz bardziej jawnej dyskusji. Dopiero pod wpływem ustaleń i wyników tej dyskusji można będzie sformułować ostateczny program i przedłożyć go oficjalnie. Z zadowoleniem powitamy też sformułowanie alternatywnych programów, jedynie bowiem w uczciwej walce poglądów można wytyczyć drogę ku przyszłość.

I. Warunki ogólnonarodowej dyskusji

1. [Władze PRL powinny stworzyć warunki do ogólnonarodowej dyskusji, gdyż jest ona nieunikniona]

Ponieważ istnieje obiektywna konieczność reform ustrojowych i wprowadzenia ich w życie, dyskusja nad programem tych reform rozwija się i będzie się rozwijać w każdych najtrudniejszych nawet warunkach. Istotnym ułatwieniem tej nieuniknionej ogólnonarodowej dyskusji stać się winny wstępne kroki ze strony władz - w interesie Polski jest, aby dialog między władzą a społeczeństwem rozwijał się w sposób nieskrępowany, z obopólnym zaufaniem i uczciwym zrozumieniem.

Konieczne są:

2. [Amnestia dla więźniów politycznych]

Powszechna amnestia wobec wszystkich więźniów politycznych bądź skazanych w związku z wydarzeniami o charakterze politycznym lub społecznym, nawet gdyby uczestniczący w nich dopuszczali się czynów zakwalifikowanych przez sądy jako kryminalne.

3. [Abolicja dla osób aresztowanych z przyczyn politycznych]

Zwolnienie wszystkich osób zatrzymanych bądź aresztowanych z powyższych przyczyn, a także zwolnienie osób które z przyczyn prewencji politycznej zostały powołane do wojska.

4. [Zaniechanie innych represji i szykan za prowadzenie działalności politycznej]

Cofnięcie wszystkich restrykcji spowodowanych przyczynami określonymi w punkcie 2, a w szczególności ponowne przyjęcie do pracy na dawne stanowiska osób zwolnionych, cofnięcie zakazu zamieszkania w danych miejscowościach, cofnięcie wszystkich decyzji dotyczących relegacji z wyższych uczelni i innych szkół, cofnięcie nieformalnych i bezprawnych, ale skutecznie działających, zakazów kontynuowania pracy zawodowej i twórczej.

5. [Umożliwienie zorganizowania społecznej pomocy dla osób prześladowanych za działalność polityczną]

Umożliwienie zorganizowania społecznej samopomocy dla osób, które poniosły lub ponoszą szkodę w warunkach przedstawionych w punktach 2-4.

6. [Zaprzestanie inwigilacji niepokornych]

Zaprzestanie przez organy ścigania bądź inne instytucje inwigilacji i gromadzenia materiałów dotyczących osób uprawiających działalność polityczną lub społeczną, a w szczególności zespołów, grup i środowisk dyskryminowanych wskutek praktyk niektórych organów władzy, łamiących wyraźnie ustalenia konstytucji PRL, a zwłaszcza jej art. 84.

7. [Rezygnacja z agresywnej propagandy]

Zaprzestanie prowadzenia w dotychczasowych formach propagandy i agitacji zwłaszcza przez Polskie Radio i Telewizję oraz w prasę - traktowanie społeczeństwa jako zbioru jednostek nie potrafiących myśleć kategoriami ogólnonarodowymi i państwowymi uwłacza godności narodu polskiego.

8. [Uchylenie aktów prawnych sprzecznych z Konstytucją]

Unieważnienie i niestosowanie aktów prawnych i innych przepisów bądź wytycznych sprzecznych z postanowieniami konstytucji PRL lub nie znajdujących w niej pełnego uzasadnienia.

9. [Zaniechanie dyskryminacji]

Proklamowanie zasady, że PRL jest państwem ogólnonarodowym, a więc wszyscy jego obywatele bez względu na pozycję społeczną, pochodzenie, płeć, przekonania polityczne, ideowe lub światopogląd mają równe prawa i obowiązki w kształtowaniu charakteru i wyznaczaniu kierunków rozwoju tego państwa. Zniesienie dyskryminacyjnych praktyk wobec wierzących i Kościoła.

Szybka realizacja wyliczonych wyżej postulatów uchroni państwo i kraj od być może dramatycznego zaostrzenia obecnego kryzysu.

II. System organizacji władzy

10. [Wprowadzenie czwórpodziału władzy]

Kamieniem węgielnym całości reform ustrojowych PRL jest stworzenie nowego, odpowiadającego potrzebom i rzeczywistości społeczno-gospodarczej systemu organizacji władzy. Oparty on być powinien na zasadzie rozdziału władzy na cztery zasadnicze i niezależne od siebie dziedziny: władzę ustawodawczą, władzę wykonawczą, władzę sądowniczą oraz organy zarządzające całością gospodarki państwowej. Uzupełnieniem systemu winien być szeroko rozbudowany samorząd.

11. [Wprowadzenie bezpośrednich wyborów kolegialnej głowy państwa]

Niezależnie od tych czterech pionów władzy wybierana w bezpośrednich, tajnych, równych i powszechnych wyborach Rada Państwa reprezentować będzie PRL wobec innych państw i wobec

Program 44. Propozycja reform ustrojowych PRL

własnych obywateli oraz sprawować inne konstytucyjne funkcje, m.in. bezpośrednie kierownictwo Najwyższą Izbą Kontroli, Prokuraturą, organami porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz innymi organami strzegącymi praworządności i spełniającymi funkcje kontrolne, w tym Głównego Urzędu Kontroli Publikacji.

12. [Sejm PRL]

Sejm jest jedynym organem stanowiącym ustawy. Powołuje i odwołuje Radę Ministrów i Naczelną Radę Gospodarczą oraz przyjmuje ich sprawozdania.

13. [Rada Ministrów]

Rada Ministrów stanowi organ kolegialny, a jej członkowie kierują poszczególnymi dziedzinami działalności państwa. W skład Rady Ministrów wchodzi m.in. ministrowie trzech resortów gospodarczych: finansów, gospodarki oraz rolnictwa i leśnictwa, którzy nie zarządzają gospodarką, lecz sprawują nad nią nadzór prawny i polityczno-społeczny.

14. [Naczelna Rada Gospodarcza]

Naczelną Radę Gospodarczą stanowi organ kolegialny zarządzający i koordynujący działanie całości gospodarki państwowej, zorganizowanej w samodzielne wielkie organizacje gospodarcze oraz branżowe lub terenowe związki przemysłowe, rolne itp.

15. [Władza sądowa]

System sądowy dzieli się na sądownictwo powszechne, sądownictwo stosunków pracy i stosunków społecznych, sądownictwo wojskowe oraz sądownictwo administracyjne, badające legalność decyzji władz państwowych oraz zgodność przepisów z ustawami. Łączący wszystkie cztery piony Sąd Najwyższy powołany jest m.in. do badania zgodności ustaw z konstytucją. Nieusuwalnych sędziów mianuje Rada Państwa spośród kandydatów o niezależnych kwalifikacjach, którzy uprzednio uzyskali jawnie przeprowadzoną akceptację społeczną.

16. [Samorząd]

W najszerszym zakresie należy zorganizować samorząd terytorialny, gospodarczy, środowiskowy i inny na wszystkich szczeblach.

III. System organizacji prawnej. Życie społeczno-polityczne

17. [Potrzeba nowego systemu organizacji prawnej życia społeczno-politycznego narodu]

Systemowi organizacji władzy odpowiadać musi system organizacji prawnej życia społeczno-politycznego narodu. System ten określony konstytucją i opartymi na niej ustawami w szczególności obejmować musi następujące ustalenia:

18. [Absolutny prymat praw człowieka oraz niezbywalnych praw narodu]

Absolutny prymat w życiu społecznym, niezbywalnych praw człowieka jako odrębnej osobowości, jak też jako równouprawnionego pod każdym względem obywatela, a także niezbywalnych praw narodu, rozumianego jako historycznie ukształtowana wspólnota, która w toku procesów dziejowych nabrała własnych odrębnych cech charakteru, aspiracji i pragnień. Wszystkie prawa obywatelskie winny być określone w sposób precyzyjny i jednoznaczny, a ich poszanowanie i opieka stanowi jedno z podstawowych zadań państwa i wszystkich organów władzy. Prawa obywatelskie są z natury rzeczy niezależne od wypełniania obowiązków. Obowiązki obywatelskie, a także obowiązki władzy i jej przedstawicieli określają ustawy, przy czym zakres tych obowiązków inaczej niż praw obywatelskich, może być zmienny w zależności od potrzeb społeczeństwa i państwa oraz warunków chwili.

19. [Podstawowe prawa obywatelskie]

Każdy obywatel musi mieć w pełni zagwarantowane i w pełni zabezpieczone:

- prawo do nieskrępowanego wyrażania i popularyzowania własnych poglądów, ideologii i światopoglądu, w tym uprawnienia kultu religijnego;
- prawo do nauki i prawo do pracy,
- prawo do strajku, włącznie z prawem do nawoływania do strajku i organizowania go;
- prawo do swobodnego wyboru miejsca zamieszkania, miejsca pracy i zawodu, swobodnego przekraczania granicy państwowej;
- prawo do uczestniczenia w wiecach i innych manifestacjach publicznych;
- prawo do podejmowania wszelkich działań, których w sposób jednoznaczny nie zabrania ustawa.

20. [Niedopuszczalność rezygnacji z praw obywatelskich]

Jednostkowa rezygnacja obywatela z przysługującego mu jakiegokolwiek prawa obywatelskiego jest nieważna, a próba egzekwowania tej rezygnacji, zwłaszcza stosowanie jakichkolwiek sankcji, jest przestępstwem.

21. [Formy wyrażania woli narodu]

Budowa równoległych systemów: przedstawicielskiego i konsultacyjnego, za pomocą których społeczeństwo będzie mogło wyrażać swą wolę, zgodnie z zasadą, że tylko lud wolny, związany prawami, które sam ustanowi, rozstrzygać może o podstawowych dotyczących go kwestiach.

22. [Zasady wyboru przedstawicieli]

System przedstawicielski, złożony z Rady Państwa i Sejmu oraz terenowych Rad Narodowych, oparty być musi na okresowo przeprowadzanych wyborach powszechnych, tajnych, bezpośrednich, równych. Ordynacja wyborcza powinna przewidywać:

- a) zgłaszanie kandydatów do komisji wyborczej oddzielnie bądź wspólnie przez wszystkie istniejące ugrupowania polityczne i społeczne, w tym również zawodowe i środowiskowe, a także przez nieformalne grupy obywateli, przy czym do zgłoszenia jednego kandydata na posła wymagana jest określona liczba podpisów;
- b) udział mężów zaufania wszystkich kandydatów na posłów w komisjach wyborczych;

c) przymus tajności głosowania oraz przymus skreślania z list wyborczych kandydatów w liczbie co najmniej takiej, jaka jest nadwyżka liczby kandydatów nad liczbą mandatów - pod rygorem nieważnego głosu;

d) głosowanie tylko osobiste i tylko w lokalu komisji wyborczej - pod rygorem nieważności głosu;

e) rozpatrywania wszystkich protestów wyborczych przez sądu w trybie rozpraw jawnych.

23. [Konsultacje społeczne]

System konsultacji ze społeczeństwem musi być ujęty i określony w konstytucji. Należy stworzyć stale działające instytucje konsultacji z pełnym wykorzystaniem m.in. środków masowego przekazu. Dzięki instytucjom konsultacyjnym społeczeństwo i każdy obywatel ma prawo wyrażania swojego zdania o projektach decyzji władz państwowych poddanych pod konsultację.

24. [Rola Frontu Jedności Narodu]

Kluczową rolę w systemie konsultacyjnym ma Front Jedności Narodu. Aby mógł on wypełniać swoje funkcje, musi zostać poszerzony i zreformowany tak, aby w szczególności stał się stale działającym forum ścierania różnych poglądów, programów i koncepcji, z zastrzeżeniem prawa każdego obywatela do czynnego w nim uczestniczenia.

25. [Zasady prawa dotyczącego zrzeszania się]

Środowiska, grupy społeczne i grupy obywateli mają zagwarantowane prawo i faktycznie możliwości do zorganizowania się w granicach, które nie wykraczają poza wyraźne i niewątpliwe postanowienia ustaw:

a) Rejestracja stowarzyszeń dokonywana będzie na drodze zgłoszenia władzy administracyjnej. Władza obowiązana jest dokonać rejestracji, jeżeli zostanie jej przedstawiony cel i statut stowarzyszeń, jeśli nie będą one nawoływać do przestępstw i jeśli zostanie podpisane przez określoną ustawowo liczbę osób. W wypadku odmowy rejestracji stowarzyszenia przez organy administracji odwołanie rozpatrzy i ostateczną decyzję podejmie Sąd Wojewódzki na drodze jawnej rozprawy, przy czym na organie administracyjnym ciążyć będzie obowiązek całkowitego i nie budzącego wątpliwości uzasadnienia swej odmowy, opartej na niewypełnieniu jednej z podanych wyżej zasad.

b) Utrzymać należy obecny system, że partia i stronnictwa polityczne, jeśli nawet nie posługują się tą nazwą, nie podlegają rejestracji.

26. [Zasady prawa dotyczącego środków społecznego przekazu]

Należy wprowadzić w życie ustawę prasową i wydawniczą będącą rozwinięciem konstytucyjnego (art. 83) "prawa do druku", zawierającą w szczególności następujące postanowienia:

a) Utrzymanie monopolu państwowego na radio i telewizję, z zastrzeżeniem dostępu do programów działających partii, stowarzyszeń, ugrupowań społeczno-politycznych i związków wyznaniowych.

b) Legalizacja wydawnictw prasowych i książkowych oraz innych środków przekazu na drodze rejestracji w organie administracyjnym. Organ ten obowiązany jest dokonać rejestracji, jeśli przedstawiony zostanie mu program wydawnictwa, który nie będzie nawoływał do przestępstwa i jeśli z wnioskiem o rejestrację wystąpi działające stowarzyszenie czy ugrupowanie, bądź grupa określona ustawowo co do liczby. Odwołanie od negatywnych decyzji organu administracyjnego

przebiegać będzie w identycznym trybie, jak przy rejestracji stowarzyszeń.

c) Zachowany zostaje Główny Urząd Kontroli Publikacji, przy czym działalność jego określona będzie precyzyjnymi i jawnymi zasadami. Głównym celem GUKP będzie ochrona tajemnicy państwowej, wojskowej i gospodarczej. Cenzurze prewencyjnej nie podlegają publikacje dokonywane obojętną techniką, jeśli wyrażają one jedynie poglądy. Od decyzji GUKP przysługuje odwołanie do sądu, który rozpatrzy je na jawnej rozprawie i podejmie ostateczną decyzję. Sady uprawnione są również do cenzury, polegającej na konflikcie wydanych publikacji lub ich części, jeśli zagrażają porządkowi prawnemu.

d) Władze państwowe obowiązane są zapewnić wszystkim wydawnictwom prawo do nieskrępowanego korzystania z państwowej bazy poligraficznej i aparatu kolportażowego, a także zapewnić niezbędne ilości papieru.

27. [Zasady dotyczące prawa sądowego w zakresie nietykalności osobistej obywateli]

Należy radykalnie zreformować procedurę sądową, a w szczególności uznać, że:

a) nikt nie może być pozbawiony wolności, nawet tymczasowo, bez orzeczenia sądu;

b) śledztwo prowadzi sędzia śledczy, prokurator zaś oskarża w interesie porządku prawnego, obrońca kieruje się wyłącznie interesem oskarżonego.

28. [Uprzywilejowanie organów władzy publicznej]

Organa władzy muszą mieć zagwarantowany czas i warunki pozwalające na realizację podejmowanych przez nie decyzji. Zasada ciągłości instytucji państwowych i administracyjnych, ciągłości podejmowanych przez nie działań i przedsięwzięć, ciągłość realizowania planów nie może być zakłócona, chyba że władza występuje przeciwko zasadzie samowładztwa społeczeństwa lub wykracza poza granice ustawowe. Nie sprzeciwia się temu zasada systematycznej rotacji kadr kierowniczych.

29. [Przekazywanie władzy przez ekipy kierownicze]

Przekazywanie sobie władzy przez kolejne ekipy kierownicze może nastąpić jedynie w ramach instytucji prawnych, jeśli idzie o Radę Ministrów i Naczelną Radę Gospodarczą - decyzją Sejmu, jeśli idzie o Radę Państwa i Sejm - na drodze wyborów powszechnych. Ustupująca ekipa kierownicza musi mieć zagwarantowane prawo do obrony reprezentowanej przez siebie linii politycznej.

30. [Zasada alternatywnych projektów]

Decyzje władz, w sprawach zasadniczych bez wyjątku, podejmowane być muszą na podstawie co najmniej dwóch alternatywnych projektów, przy czym projekty te powinny być uprzednio podane do publicznej wiadomości i oceny społeczeństwa.

31. [Zasada pluralizmu politycznego i jej granice]

Demokracja socjalistyczna, stanowiąc podstawę ustrojową PRL, obejmuje zasadę pluralizmu politycznego, a w jej zakresie istnienie legalnej opozycji, pod warunkiem, iż uznaje ona trzy wskazane na wstępie elementy socjalizmu. Działalność opozycji nie może zmierzać do paraliżowania władzy państwowej, obowiązkiem jej jest natomiast konstruowanie alternatywnych rozwiązań.

Wspólnym zadaniem władzy państwowej i opozycji jest wypracowywanie optymalnych

dróg rozwojowych społeczeństwa, kraju i państwa.

IV. Gospodarcze reformy ustrojowe

32. [Zarządzanie gospodarką narodową]

Niezbędne jest pilne doprowadzenie do reform systemu zarządzania gospodarką narodową. Nowa struktura zarządzania winna w szczególności uwzględniać następujące elementy:

- a) Całością gospodarki zarządza Naczelna Rada Gospodarcza.
- b) Plany perspektywiczne, uwzględniające kompleksowe problemy ekonomiczne, społeczne, ochronę ojczystej ziemi, jej bogactw i walorów - uchwalane są przez Sejm na wniosek przygotowany przez RM i uprzednio skonsultowany ze społeczeństwem. Na podstawie tych planów NRG uchwała szczegółowe plany gospodarcze.
- c) Naczelnej Radzie Gospodarczej podlegają bezpośrednio branżowe i terenowe związki gospodarcze oraz zrekonstruowane i umocnione wielkie organizacje gospodarcze (WOG).
- d) Przedsiębiorstwa mają znaczną samodzielność w określaniu wielkości i profilu produkcji, zaopatrzenia, warunków zbytu.
- e) Na czele związków i WOG stoją dyrekcje mianowane przez NRG w uzgodnieniu z radami robotniczymi, przy czym 1/3 miejsc zastrzeżona jest dla przedstawicieli rad robotniczych, a 1/3 miejsc (obejmująca funkcje fachowe) obsadzana jest w drodze otwartych konkursów. Ze swego grona dyrekcja powołuje prezesa i wiceprezesów, kierujących bieżącą działalnością za pomocą aparatu technicznego i administracyjnego.
- f) Wszystkie odrębne zakłady i placówki gospodarcze posiadają rady robotnicze względnie rady pracownicze, wybierane przez ogół pracowników w głosowaniu bezpośrednim, równym i tajnym. Kandydatów do rad robotniczych może zgłosić każdy pracownik. Rady robotnicze związków, przemysłowych i WOG wybierane są w identycznym trybie przez rady robotnicze niższego szczebla, przy czym liczba delegatów do rady wyższego szczebla musi być proporcjonalna do liczby zatrudnionych. Rady robotnicze, względnie pracownicze poddają okresowej analizie działalność przedsiębiorstwa, związku czy WOG i uchwalają dezyderaty oraz zalecenia.

33. [Gospodarka rolno-spożywcza]

Priorytetowy charakter w gospodarce narodowej winny mieć działania zmierzające do stałego, dynamicznego rozwoju gospodarki rolno-spożywczej oraz pełnego wykorzystania ziemi - najcenniejszego narodowego waloru. W tym celu należy:

- a) popierać rozwój gospodarki chłopskiej na drodze zwiększania areалу przeciętnego gospodarstwa oraz pełnego zaopatrzenia wsi we wszystkie niezbędne maszyny i wytwory przemysłowe;
- b) przekształcać systemy podatkowe i kontraktacyjne w taki sposób, aby stały się dźwignią wzrostu produkcji rolnej i hodowlanej;
- c) poddać reformie działalność PGR, a nierentowne parcelować;
- d) zapewnić przyspieszony rozwój budownictwa wiejskiego zwiększając pomoc państwa i wykorzystując produkcję materiałów budowlanych ze środków własnych i na własny rachunek przez indywidualnych rolników bądź ich spółki.

34. [System cen i płac]

Niezbędne jest szybkie przystąpienie do reformy cen i płac, włączając w to ceny między

Program 44. Propozycja reform ustrojowych PRL

przedsiębiorstwami. Nowy system cen i płac winien być oparty na obiektywnych przesłankach ekonomicznych i potrzebach społeczeństwa, a zwłaszcza:

- a) przekształceniu złoto w walutę wymienną, co stanowić będzie podstawę do obiektywnego, opartego na przesłankach ekonomicznych ustalania cen;
- b) utrzymaniu systemu dopłat budżetowych do podstawowych środków żywności oraz materiałów budowlanych dla celów budownictwa społecznego i wiejskiego, co powinno być zbilansowane progresją cen towarów luksusowych;
- c) w miarę możliwości określeniu cen maksymalnych i minimalnych a w ich granicach dopuszczeniu swobodnego działania praw popytu i podaży;
- d) określeniu i systematycznym korygowaniu płacy minimalnej, w wysokości zapewniającej pewną egzystencję minimum dwu osobom, wysokość zarobków uzależniona być powinna od efektów pracy jednostkowej oraz wyników ekonomicznych przedsiębiorstwa;
- e) jawność efektów ekonomicznych osiąganych przez przedsiębiorstwa, a także jawność zarobków osób zatrudnionych z obojętnego tytułu, nawet na najwyższych stanowiskach.

35. [Przepisy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych]

Konieczna jest dalsza reforma przepisów prawa pracy oraz systemu ubezpieczeń społecznych, zmierzająca do poszerzenia uprawnień pracowniczych, a w szczególności:

- a) przywrócenie wszystkich uprawnień pracowniczych, które były przyznane kiedykolwiek po dniu 11 listopada 1918 roku;
- b) ograniczenia ustawowego czasu pracy do maksimum 40 godzin tygodniowo, a pracy wymagającej szczególnego wysiłku - do maksimum 35 godzin tygodniowo.

36. [Związki zawodowe]

Winna nastąpić reforma związków zawodowych, których jedynym zadaniem będzie ochrona interesów pracowniczych. Podstawową komórką związków zawodowych winny być rady zakładowe, wybierane w tajnym, równym i bezpośrednim głosowaniu ogółu pracowników, przy czym kandydatów do rad zakładowych ma prawo zgłaszać każdy zatrudniony. Aparat związków zawodowych utrzymuje się wyłącznie ze składek członkowskich i obowiązkowych dotacji zakładu pracy.

V. Społeczne reformy ustrojowe

37. [Rodzina]

Podstawową komórką społeczną jest rodzina, a urodzenie i wychowanie dzieci jest dla życia i rozwoju narodu ważniejsze niż praca zawodowa. Z tego względu konieczne jest:

- a) przydzielenie w pierwszej kolejności i na ulgowych warunkach mieszkań młodym małżeństwom i rodzinom spodziewającym się dziecka;
- b) wydłużenie płatnych z ubezpieczeń społecznych urlopów macierzyńskich do 12 miesięcy oraz zagwarantowanie dalszego 5-letniego urlopu bezpłatnego;
- c) zastąpienie dodatków na dzieci osób zatrudnionych bądź rencistów stałą pensją dla matek za każde dziecko, z progresją na następne dzieci, przy czym wysokość tej pensji na pierwsze dziecko nie może być niższa niż 33% minimalnych zarobków ustawowych, a na czwarte i kolejne dziecko winna być równa 75% tych zarobków;
- d) zastąpienie obecnej ustawy o dopuszczalności przerywania ciąży ustawą łączącą wszystkie elementy opieki nad matką i dzieckiem z kwestiami świadomego macierzyństwa.

38. [Służba zdrowia]

Szczególną opieką należy otaczać zdrowie obywateli. W tym celu niezbędna jest priorytetowa rozbudowa społecznej służby zdrowia. Aby zapewnić należyte środki na ten cel należy na potrzeby służby zdrowia przeznaczyć wszystkie dochody z państwowego monopolu tytoniowego i alkoholowego.

39. [System oświatowy]

System oświatowy ma decydujące znaczenie dla przyszłości narodu i państwa. Należy kontynuować dotychczasowe prace nad jego reformą i wprowadzić ostre kryteria oceny dotychczasowych projektów błędnych, mając na uwadze następujące kluczowe kwestie:

- a) zadaniem systemu oświaty jest wszechstronne kształtowanie osobowości dzieci i młodzieży, a nie produkowanie wysokowydajnej i zdyscyplinowanej siły roboczej;
- b) w toku edukacji należy umacniać poczucie narodowe oraz uczyć szacunku dla wartości humanistycznych i ogólnoludzkich. Znajomość dziejów ojczystych oraz dziejów kultury i myśli polskiej jest najważniejszym narzędziem w tej dziedzinie;
- c) autorytet nauczycieli i wychowawców musi ulec powiększeniu na drodze wzrostu ich kwalifikacji moralnych i zawodowych oraz pełnej swobody samoorganizowania się i wyrażania własnych poglądów;
- d) system edukacji narodowej dopuszczalne są szkoły prywatne i wyznaniowe wszystkich stopni oraz nauka religii dla wszystkich chętnych uczniów szkół podstawowych;
- e) należy znieść wszystkie dyskryminacyjne punkty za pochodzenie przy przyjmowaniu na studia.

40. [Działalność naukowa]

Należy zapewnić nieskrępowany i samodzielny rozwój działalności naukowej i pracy twórczej oraz zapewnić należyty ekwiwalent finansowy z tego tytułu, aby ludzie nauki i kultury mogli skupić wszystkie wysiłki na polu swej aktywności.

41. [Poczucie odrębności i dumy narodowej]

Umacniać należy w każdej dziedzinie poczucie odrębności i dumę narodową Polaków. Nie ograniczając w niczym swobody opuszczenia PRL, należy dążyć do tego, aby osoby polskiego pochodzenia ze Śląska, Warmii i Mazur, często pochodzące z rodzin zasłużonych w walce o polskość, nie wynaradawiały się, lecz umacniały swe poczucie przynależności do narodu polskiego.

42. [Polonia]

Umocnić należy związek Polonii z krajem. Obowiązywać musi zasada, że wszystkie osoby, które kiedykolwiek opuściły Polskę oraz ich współmałżonkowie i potomkowie mogą w sposób nieskrępowany wrócić w każdej chwili do kraju, a na podstawie własnej deklaracji o potwierdzeniu obywatelstwa polskiego stają się pełnoprawnymi obywatelami, choćby nadal mieszkali za granicą.

43. [Kościół katolicki]

Kościół katolicki, od tysiąca lat towarzyszy nieprzerwanie narodowi polskiemu w złym i dobrym, z racji tego, że obejmuje większą część społeczeństwa, stanowi ważny i znaczący czynnik w naszym życiu społecznym. Ta rola Kościoła musi być w pełni uznana, co w szczególności powinno wyrażać się przez:

Program 44. Propozycja reform ustrojowych PRL

- a) zapewnienie swobodnego rozwoju życia religijnego, w tym nieskrępowanej budowy świątyń i miejsc kultu;
- b) uznanie prawa Kościoła do zabierania głosu w sprawach narodowych i społecznych;
- c) dopuszczenie Kościoła do środków masowego przekazu;
- d) traktowanie wierzących i niewierzących na równi przy obsadzaniu stanowisk państwowych.

44. [Niezbędne cięcia budżetowe]

W celu wygospodarowania funduszy na prawidłowy rozwój państwa konieczne jest dokonanie zasadniczych cięć budżetowych. W szczególności należy:

- a) poważnie ograniczyć liczebność i fundusze organów bezpieczeństwa (SB), a przede wszystkim rozwiązać wojska bezpieczeństwa wewnętrznego;
- b) zredukować aparat biurokratyczny, a zwłaszcza jego dublujące się ogniwa.

Część uzyskiwanych w ten sposób funduszy należy pod kontrolą społeczną skierować na skuteczne zwalczanie objawów opatologii społecznej, tak jak alkoholizm, przestępczość młodzieży itd.

VI. Wprowadzenie w życie reform ustrojowych

Reformy ustrojowe należy stopniowo wprowadzać w życie już obecnie, nawet przed sformułowaniem ich ostatecznego kształtu. Ukoronowaniem tej dyskusji powinny być nowe wybory do Sejmu oparte na nowej, społecznie zaakceptowanej, a scharakteryzowanej wyżej, ordynacji wyborczej. Pierwszoplanowanym zadaniem Sejmu będzie zbadanie alternatywnych projektów strukturalnych zmian ustrojowych i nadanie im kształtu prawnego na drodze uchwalenia nowej konstytucji oraz towarzyszących jej ustaw szczegółowych.

Błędne jest jednak przypuszczenie, że reformy ustrojowe mogą być przeprowadzone przez same władze państwowe. Decydującą rolę ma do spełnienia społeczeństwo. Wymaga to pewnej aktywności - przynajmniej myślowej - od wszystkich, szerokiego, śmiałego i jawnego udziału w ogólnonarodowej dyskusji oraz żądania bezpośredniego wcielenia w życie jej ustaleń.

Należy zaprzestać jałowego narzekania i plotkowania, nurzania się w klimacie rzekomej ogólnej niemożności, katastroficznego prowokowania, iż wszystkie zmiany idą na gorsze, a czynna postawa narodu może przynieść tylko nieszczęście.

Rzeczywistość jest zupełnie inna. Od czynnej postawy społeczeństwa, jego poczucia odpowiedzialności za losy Polski zależy wszystko. Choć nie wszystko może być z dnia na dzień osiągnięte.

Przedstawiona w niniejszym dokumencie propozycja zmian ustrojowych PRL stanowi dopiero pierwszy krok. Powstają już o wiele szersze i bardziej precyzyjne opracowania szczegółowe postulowanych tu reform. Zostaną one uzupełnione o wnioski wypływające z ogólnej narodowej dyskusji. Niniejsza propozycja programu jest wstępnym krokiem także dlatego, że proces reform i doskonalenia nigdy nie może zostać przerwany.

Jest to krok w jutro, na miarę dzisiejszej możliwości potrzeb. Jest to krok w kierunku świetniejszej Rzeczypospolitej, niepodległego państwa wolnego ludu.

Sierpień 1976

Każdego wzywamy do przedyskutowania tych propozycji w gronie przyjaciół, znajomych kolegów oraz prosimy o udostępnienie tekstu, innym. Kto może, niech przepisze całość, część lub treści i przekaże dalej.